GAZİ ÜNİVERSİTESİ GAZİ EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ
GAZI UNIVERSITY JOURNAL OF GAZI EDUCATIONAL FACULTY (GUJGEF)

GEFAD

Prof. Dr. Reşat GENÇ

ÖZEL SAYI - II

TEMMUZ/JULY, 2009 • CİLT/VOLUME: 29 • ÖZEL SAYI/SPECIAL EDITION

Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi

Sahibi:
Rektör
Prof. Dr. Rıza AYHAN

Genel Yayın Yönetmeni:
Dekan
Prof. Dr. Mustafa SAFRAN

Editör:
Prof. Dr. Refik TURAN

GEFAD Yayın Kurulu:
Prof. Dr. Gönül AKÇAMETE (Ankara Ünv.)
Prof. Dr. Atilla ATAR (Anadolu Ünv.)
Prof. Dr. Hasan BACANLI (Gazi Ünv.)
Prof. Dr. Cihat CAN (Gazi Ünv.)
Prof. Dr. İsmet ÇETİN (Gazi Ünv.)
Prof. Dr. Ömer GEBAN (ODTÜ)
Prof. Dr. Ayten GENÇ (Hacettepe Ünv.)
Prof. Dr. Fitnat KÖSEOĞLU (Gazi Ünv.)
Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ (Selçuk Ünv.)
Prof. Dr. Mehmet ÖZYÜREK (Gazi Ünv.)
Prof. Dr. Ali SEVGİ (Başkent Ünv.)
Doç. Dr. Salih ATEŞ (İzzet Baysal Ünv.)
Doç. Dr. Ali GÜL (Gazi Ünv.)
Yard.Doç. Dr. Abdullah ERTAŞ (Gazi Ünv.)

Editör Yardımcıları:
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK
Öğr. Gör. Dr. Uğur ÜNAL
Arş. Gör. Togay Seçkin BİRBUDAK
Arş. Gör. Bahattin DEMİRTAŞ

Kapak Tasarım:
Arş. Gör. Veysel ŞAYLİ

GEFAD, yılda üç defa yayımlanan hakemli bir dergidir.

Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty

Owner:
Rector
Prof. Dr. Rıza AYHAN

General Publishing Manager:
Dean
Prof. Dr. Mustafa SAFRAN

Editor:
Prof. Dr. Refik TURAN

GUJGEF Editorial Board:
Prof. Dr. Gönül AKÇAMETE (Ankara Uni.)
Prof. Dr. Atilla ATAR (Anadolu Uni.)
Prof. Dr. Hasan BACANLI (Gazi Uni.)
Prof. Dr. Cihat CAN (Gazi Uni.)
Prof. Dr. İsmet ÇETİN (Gazi Uni.)
Prof. Dr. Ömer GEBAN (METU)
Prof. Dr. Ayten GENÇ (Hacettepe Uni.)
Prof. Dr. Fitnat KÖSEOĞLU (Gazi Uni.)
Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ (Selçuk Uni.)
Prof. Dr. Mehmet ÖZYÜREK (Gazi Uni.)
Prof. Dr. Ali SEVGİ (Başkent Uni.)
Assoc. Prof. Dr. Salih ATEŞ (İzzet Baysal Uni.)
Assoc. Prof. Dr. Ali GÜL (Gazi Uni.)
Assist. Prof.. Dr. Abdullah ERTAŞ (Gazi Uni.)

Associate Editors:
Assist. Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK
Dr. Uğur ÜNAL
Research Asistant Togay Seçkin BİRBUDAK
Research Asistant Bahattin DEMİRTAŞ

Cover Design:
Research Asistant Veysel ŞAYLİ

GUJGEF is a refereed journal that is published three times a year.

Gazi Üniversitesi
Gazi Eğitim Fakültesi
06500 Teknikokullar-ANKARA-TÜRKİYE
web:www. gefad.gazi.edu.tr
e-mail: gefad@gazi.edu.tr

HAKEM HEYETİ

Prof. Dr. Abdullah SAYDAM	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Behçet Kemal YEŞİLBURSA	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Hamza KELEŞ	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan GÜNEŞ	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan ERDEM	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail AKA	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Kazım Yaşar KOPRAMAN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ALPARGU	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa KESKİN	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa SAFRAN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa TURAN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Necdet HAYTA	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Refik TURAN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Saadettin GÖMEÇ	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Salim KOCA	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Üçler BULDUK	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Yasemin DEMİRCAN	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Altan ÇETİN	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. İlyas GÖKHAN	Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. Kazım PAYDAŞ	Harran Üniversitesi
Doç. Dr. Muratbek KOCOBEKOV	Manas Üniversitesi
Doç. Dr. Nuri YAVUZ	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Selçuk URAL	Kafkas Üniversitesi
Doç. Dr. Tufan GÜNDÜZ	Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Bahri ATA	Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Cengiz DÖNMEZ	Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU	Kastamonu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Gülin KARABAĞ	Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Güray KIRPIK	Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İsmail CANSIZ	Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK	Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ	Kastamonu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Muhammet ŞAHİN	Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN	Ahi Evran Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Ahmet Hasan CEBECİ	Gazi Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Uğur ÜNAL	Gazi Üniversitesi

Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi (GEFAD)

Cilt 29 PROF. DR. REŞAT GENÇ'E ARMAĞAN

İÇİNDEKİLER

Cevdet YAKUPOĞLU • Kastamonu Jurnal Defteri'nde Taşköprü (M. 1836 – 1837)..... 855-871

Nuri KÖSTÜKLÜ • Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarih Araştırmalarında Tereke Defterlerinin Yeri ve Önemi (Muğla Örneğinde) 872-896

İhsan GÜNEŞ • Osmanlı İmparatorluğunda Anayasa, Parlamento ve Demokrasi Anlayışı 897-915

Uğur ÜNAL • Sultan II. Abdülhamid'in İlk Osmanlı Meclisi'ni Açış Konuşması (20 Mart 1877).....916-929

Barış KAYA • Kıbrıs'ın İşgalinden Bağdat Demiryolu Projesine İngiltere'nin Ortadoğu Politikası.....930-950

Nazım KURUCA – Hasan KARA • Osmanlı Devleti'nin Çöküşünü Hızlandıran Mali Hadiseler 951-979

Mehmet KAYA • XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl Başlarında Amasya Sancağı'nda Asayiş Bozukluğu ve Alınan Tedbirler 980-997

Şefika KURNAZ – Cemal KURNAZ • Selânik Vilayeti Birinci Muallimler Kongresi (1911) 998-1012

Necdet HAYTA • XX. Yüzyıl Başlarında Dârülmuallimîn 1013-1022

İhsan Burak BİRECİKLİ • Arnavutluk Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme.....1023-1046

Nuri YAVUZ • İşkodra Müdafii Hasan Rıza Paşa (1871 – 1913) 1047-1069

Mustafa TURAN • Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yolda Osmanlı Devleti'nin Tasfiyesi 1070-1092

Taner ASLAN • İstanbul'un İşgaliyle Meydana Gelen Siyasî ve Sosyal Buhranların Sosyo-Psikolojik Tahlili Üzerine Bir Deneme.....1093-1120

Cihat YILDIRIM • İzmir'in İşgalinin Basında Yankıları 1121-1135

Yaşar ÖZÜÇETİN • Kırşehirlilerin Milli Mücadeleye Katkıları ve Milli Mücadeledeki Rolleri.....1136-1158

Cemil Cahit YEŞİLBURSA – Osman SABANCI • Milli Mücadelede Demokratik Süreç.....1159-1177

Süleyman ÜNÜVAR • Milli Mücadelede Gıda Piyasası ve Gıda Fiyatları 1178-1189

Kadir ULUSOY – Bahattin DEMİRTAŞ • Cumhuriyet'in İlk Yıllarında İki Önemli Kültür Politikası: Halk Evleri ve Millet Mektepleri 1190-1208

Ercan HAYTOĞLU • Türk Ocakları'nın Kapatılması Sürecinde Acıpayam Türk Ocağının Tasfiyesi.....1209-1225

Hakan UZUN • Çeşitli Yönleriyle Atatürk 1226-1249

Bülent AKBABA – Togay Seçkin BİRBUDAK • Milli Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi Mizah Basınında Mustafa Kemal Atatürk İmajı 1250-1274

B. Zakir AVŞAR • Atatürk ve Cumhuriyetin Anlamı – İçeriği 1275- 1289

İbrahim ARSLANOĞLU • Batı Ülkelerinde ve Türkiye'de Demokrasinin Durumu 1290-1305

Taner LÜLECİ – Saadet LÜLECİ • Fuat Köprülü'nün Türkiye'de Çok Partili Demokratik Hayata Geçiş Dönemine Ait Tespitleri 1306-1314

Behçet Kemal YEŞİLBURSA • Geçmişten Günümüze Irak Meselesi 1315-1343

Mehmet Ali ÇAKMAK • İki Dünya Savaşı Arasında Ortadoğu 1344-1371

Hamit PEHLİVANLI • Kırıkkale Araştırmalarında Kullanılabilecek Bir Kaynak: "M.K.E. Haberleri" Gazetesi 1372-1376

Bahri ATA • Johann Friedrich Herbart'ın Tarih Eğitimi Üzerine Görüşleri 1377-1395

Miyase KOYUNCU • M. Fuad Köprülü'nün Tarih Anlayışına Bir Örnek 1396-1406

Yasin DOĞAN • Tarihte Birinci Elden Kaynaklar: Efsaneleri / Mitleri Aşmak 1407-1426

Erkan DİNÇ • Etkili Tarih Öğretimi 1427-1451

Namık ÇENCEN – Şerafettin ARIDİL • Atatürk'ün Tarih Anlayışı 1452-1466

Cengiz DÖNMEZ – Kubilay YAZICI • Atatürkçülüğün Bir Üst Değer Olarak Öğretimi 1467-1490

Tuğba BELENLİ • Tarih Dersi ve Çoklu Zekâ Uygulaması 1491-1504

Ş. Gülin KARABAĞ • Köy Enstitülerinde Tarih Öğretimi 1505-1529

Selahattin KAYMAKÇI • Yeni Sosyal Bilgiler Programı Neler Getirdi? 1530-1545

Harun ER • Sosyal Bilgiler Eğitiminde Biyografi Öğretimi 1546-1557

Ayten KİRİŞ • Tarih Derslerinde Ölçme ve Değerlendirme: 9. Sınıf Tarih Dersi Sınav Sorularının Bilişsel Açıdan İncelenmesi 1558-1581

Özgür AKTAŞ • Demokrat Parti Dönemi Sovyetler Birliği ve ABD İle İlişkilerin Cumhuriyet Tarihi Ders Kitaplarına Yansıması 1582-1603

Hüseyin KÖKSAL • Tarih Neydi, Niçin Yazılıyor ve Nasıl Eleştiriliyordu? – Antik Çağ'dan Bilimsel Tarihe Kadar – 1604-1625

Hasan IŞIK • Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi Üzerine 1626-1637

H. Haluk ERDEM • "Türk – Ermeni İlişkilerinin Gelişimi ve 1915 Olayları Uluslararası Sempozyumu" Üzerine 1638-1659

Mustafa KESKİN • Bir Sempozyum Münasebetiyle 1660-1664

ÇEŞİTLİ YÖNLERİYLE ATATÜRK

Yard. Doç. Dr. Hakan UZUN*

Özet

Atatürk söz ve davranışları birbiriyle tutarlı olan bir kişiliğe sahipti. Asker ve devlet adamı olmasından kaynaklanan bir takım kişilik özelliklerinin, özel yaşamına yansıması da oldukça dikkat çekicidir. Atatürk, açıklık ve dürüstlük gibi bir takım erdemleri kişiliğinin ayrılmaz bir parçası haline getirmiş ve başkalarında da bu özellikleri aramıştı. Devlet ve milletin sorunları daima onun yaşamında öncelikli olmuştu.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Kişilik, Liderlik, Devlet Adamı, Komutan.

ATATURK WITH HIS VARIOUS CHARACTERISTICS

Abstract

Atatürk had a consistent personality with both his words and behaviour. It is significant that some of his personal characterics of his being a soldier and a statesman were also reflected in his private life. Atatürk made openness and honesty inseperable components of his life and he expected people to have these qualities as well. The problems of the state and nation were always his main priority in life.

Key Words: Atatürk, Characteristics, Leadership, Statesman, Commander

Giriş

Atatürk'ün yaşamı, her zaman ilgi çekmiş ve oldukça fazla sayıda araştırmaya konu olmuştur. Bu makalede de, Atatürk'ün söz ve davranışlarındaki tutarlılığı ve çeşitli özelliklerini elden geldiğince saptamak için, onun bir takım sözleri ve hatıralarda

* Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

onunla ilgili olarak anlatılan olaylar bir araya getirilerek bir sentez yapılmaya çalışılmıştır. Çünkü Atatürk'ü tanımak ve anlamak için sahip olduğu özellikler ve bunların söz ve davranışlarına nasıl yansıdığının bilinmesinin yerinde olduğu düşünülmüştür.

Lider, Devlet Adamı ve Asker Olarak Atatürk

Atatürk, 1881 yılında Selanik'te Koca Kasım Paşa mahallesi Islahhane Caddesi'nde dünyaya gelmişti. Babası Ali Rıza Efendi, annesi Hacı Sofi ailesinden Feyzullah Ağa'nın kızı Zübeyde Hanımdır.[1] Babası tarafından dedesi, ilkokul öğretmeni olan Kızıl Hafız Ahmet Efendi; anne tarafından dedesi ise Sofu-zade (Sofizade) Feyzullah Efendidir. Hem baba, hem de anne tarafından soyu, Rumeli'nin fethinden sonra buraların Türkleştirilmesi için Anadolu'dan göçürülerek, iskân edilen "*Yörük*" (Yürük) veya "*Türkmenlerden*" gelmişti.[2] Atatürk'ün Makbule[3] ve Naciye[4] adlarında iki kız kardeşi vardı.[5]

Atatürk görünüm olarak 1,74 m boyundaydı. İnce ve sağlam yapılıydı ve kilosu 70–74 arasında değişmişti. Ayrıca açık sarı saçlı, geniş alınlı, elmacık kemikleri hafif çıkık, dudakları ince, gözleri mavi ve etkileyici idi.[6] Fiziksel özellikleri içinde çocukluğundan beri en çok dikkat çekeni saçlarının sarılığı ve gözlerinin maviliği oldu. Subaylığında "*Sarı Kemal*", general olduktan sonra da hep "*sarı paşa*" diye anıldı.[7]

---

[1] Uluğ İğdemir, **Atatürk'ün Yaşamı**, C.I, Ankara, 1980, s.3; Hikmet Bayur, **Atatürk Hayatı ve Eseri I**, Ankara, 1990, s.6; Burhan Göksel, **Atatürk'ün Soy Kütüğü Üzerine Bir Çalışma**, Ankara, 1987, s.5; Ali Güler, **Atatürk'ün Soyu Kızıloğuzlar ve Konyarlar**, Ankara, 2005, s.7.

[2] Güler, **a.g.e**, s.7.

[3] Makbule Atadan 1956'da Ankara'da öldü. Yurdakul Yurdakul, **Atatürk'ten Hiç Yayınlanmamış Anılar**, 4. Baskı, İstanbul, 2006, s.38.

[4] Naciye 16–17 yaşındayken öldü. **gös. yer.**

[5] **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, Der. : Hulusi Turgut, İstanbul, 2005, s.501; Yurdakul, **a.g.e**., s.38

[6] Yurdakul **a.g.e**, s.40; Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, 2.baskı, İstanbul, 2005, s.11; Abdurrahman Çaycı belli bir kaynak göstermeksizin Atatürk'ün boyunu 1,76 m olarak vermiştir. Abdurrahman Çaycı, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk**, Ankara, 2002, s.270; Şerafettin Turan, **Mustafa Kemal Atatürk**, Ankara, 2004, s.621.

[7] Ali Güler, **Sarı Paşa İnsan Atatürk**, b.y.y., 2006, s. X.

Birçok tanığa göre, geniş ve yuvarlak omuzlu, ayakları, elleri ve parmakları ince ve uzun, oldukça güçlü, sıhhatli ve sağlam bir bünyesi olan, olduğundan daha uzun boylu görünen etkileyici bir fiziki görünüme sahipti [8] . Osmanlı Padişahı II. Abdülhamit'te uzaktan gördüğü Atatürk'ün duruşundan etkilenmiş ve onun sıradan bir askere benzemediğini belirtmişti.[9]

Atatürk bir liderde bulunması gereken kişilik özelliklerine sahipti.[10] Hem iyi bir devlet adamı, hem de iyi bir asker idi. Bir devlet adamı olarak hiçbir işe küçük bir iş diye bakmaz, hemen her işle ilgilenirdi.[11] İyi bir asker olarak da stratejiyi, genel durumu kavrama duyu ve yeteneği büyüktü.[12] Atatürk'ü askeri yönden bir deha olarak gören Robinson, askeri dehasını birkaç nitelikte tanımlamıştır. Bunlar: Cesaret, seziş yeteneği, sabır, zamanlama, şaşırtma (aldatma), gerçekçilik ve kararlılıktır.[13]Gerçekte Atatürk'ün askeri yönden sahip olduğu özellikler, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele sırasında cephelerde gösterdiği başarılarla ortaya çıkmıştı. [14] Atatürk'ün askeri kişiliği Rus Genelkurmayı'nın bir raporuna da şöyle yansımıştı: "*Mustafa Kemal büyük Türk komutanlarının halk tarafından en çok hürmet görenidir. Cesur, muktedir, azimkâr ve*

---

[8] **Hüsrev Gerede'nin Anıları**, Haz.: Sami Önal, 3. Baskı, İstanbul 2002, s.233; Çaycı, **a.g.e**., s.470; Kal, **a.g.e**., s.75; Joseph C. Grew**, Atatürk ve Yeni Türkiye (1927–1932)**, İstanbul, 2002, s.39–40.

[9] Abdülhamit'in düşünceleri şu şekildedir: "*Uzaktan yüzünü iyice seçemedim ama sıradan askerlere benzemiyordu; tehlikeli bir sükûneti vardı. Enver Paşa'nın kendisinden niçin çekindiğini o zaman anladım.*" İsmet Bozdağ, **Sultan Abdülhamit'in Hatıra Defteri**, 6. Basım, İstanbul, 1985, s.159.

[10] Süleyman Arslan, "*Atatürk'ün Devlet Adamlığı Vasfı*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,**C. XII, Sa.: 34–36, s.s. (931–952), Ankara, 1996, s. 931.

[11] İsmet Bozdağ, **Bilinmeyen Atatürk**, **Celal Bayar Anlatıyor**, İstanbul, 2005, s.83.

[12] **Gerede'nin Anıları…**, s.249; Atatürk'ün askeri kişiliği için ayrıca bkz.: General Fahri Belen, **Atatürk'ün Askeri Kişiliği**, İstanbul, 1973, s.34–47.

[13] Richard D. Robinson, **The First Turkish Rebuplic,** Cambridge, Massachusetts, Harvard Oniversity Pres, 1963, s.29; naklen Cemal Enginsoy, "*Asker ve Dev/et Adamı Atatürk (1881–1938)*", **Belleten,** C.XLVI, Sa.:181–184, s.s. (133–143), Ankara, 1983, s. 137.

[14] **Askeri Yönüyle Atatürk**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara, 1981, s.1; Atatürk'ün komutanlık nitelikleriyle ilgili olarak İsmet İnönü şunları söyler: "*Atatürk, zaferi sağlayan bu ordunun teşkilinde ve seferlerin acı günlerine dayanmakta, netice günlerinde kesin vuruşla sevk-i idarede, hakkıyla başkomutanlık etmiştir. Ümitsizlik anlarını yenmiş, vasıtasızlık ve imkânsızlık unsurlarını tesirsiz bırakmıştır.*" İsmet İnönü, **Aziz Atatürk**, Ankara, 1963, s.6.

azmi şöhretini Trablus Bingazisi'ndeki muvaffakiyetle elde etmiş olup Çanakkale'de iki defa vaziyeti kurtarmıştır…"[15]

Bunların dışında her konuyu iyice muhakeme eder, yapacağı işleri hafızasında canlandırarak tüm olasılıkları gözden geçirirdi. Bir başka deyişle soyut düşünebilme yeteneğine sahipti. Cephedeki komutanların göremediklerini görürdü.[16]

Moral değerlere inanıp, maneviyata önem verirdi[17] ve buradan hareketle her zaman halkın manevi gücünü yüksek tutup, halka ümit aşıladı. Bu konudaki düşüncelerini Nutuk'ta şöyle dile getirmiştir: "*Bizim vazifemiz ve vaziyetimiz, onların teessür ve heyecanına iştirak ederek umumun kuvve-i maneviyesini kırmak değildir. Bilakis onlara metanet ve sebat ve ümit verecek tarzda hareket etmektir*".[18] Ayrıca birleştirici bir kişilik özelliği göstererek[19], bunu Milli Mücadele sırasında milli birlik ve beraberliği sağlamak için gösterdiği çabayla ortaya koydu.

Yoğun bir vatan ve millet sevgisine sahipti. Yaşamının her aşamasında bu özelliğine şahit olunabilir. Örneğin Trablusgarp'ta bir avuç askerle İtalyanlara karşı yapılan savunma ve buradaki üstün hizmetine karşın, 26 Nisan 1912'de Derne'de yazdığı mektupta "*Biz vatana borçlu olduğumuz fedakârlık derecesini düşündükçe bugüne kadar yapılan hizmeti pek küçük buluruz*", derken bir başka satırda " *... Vatan mutlaka selamet bulacak, millet mes'ut olacaktır. Çünkü kendi selametini, kendi saadetini memleketin ve milletin saadet ve selameti için feda edebilen vatan evlatları çoktur*" demektedir.[20] Ayrıca "*millet sevgisi kadar büyük sevgi yoktur"*,[21] *"Ben*

---

[15] Taylan Sorgun, **İmparatorluktan Cumhuriyete (Fahrettin Altay Paşa Anlatıyor)**, 4. Baskı, İstanbul, 2003, s.117.
[16] Niyazi Ahmet Banoğlu, **Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk**, İkinci kitap, İstanbul, 1954, s.59.
[17] Atatürk ve arkadaşlarının İstanbul'dan Samsun'a gitmek üzere bindikleri vapurda, İtilaf güçleri tarafından silah araması yapılır. Aramadan sonra Muzaffer Kılıç'ın naklettiğine göre, Atatürk Dolmabahçe Sarayı önünde dizilmiş olan düşman zırhlılarına dönerek bunlar bir ulusun bağımsızlık aşkını ve direnme gücünü anlayamazlar. İşte bütün güvendikleri bu maddi kuvvetlerdir demişti. Kemal Arıburnu, **Atatürk'ten Anılar**, İstanbul, 1998, s.71.
[18] Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk-Söylev**, 4. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yay., C.II, Ankara, 1999, s.626.
[19] Tarık Zafer Tunaya, **Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük**, 2. Baskı, İstanbul, 1981, s.101; Sabiha Gökçen, **Atatürk'le Bir Ömür**, 3. Basım, İstanbul, 2000, s.156–158.
[20] Borak, **Atatürk'ün...**, s.25–26.
[21] Afet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, 4. Baskı, Ankara, 1984, s.309.

gerektiği zaman en büyük armağan olmak üzere Türk milletine canımı vereceğim"[22] derdi.

Dikkatli, her şeyi en ince ayrıntısına kadar hesaplayan,[23] ölçülü ve gerçekçi bir liderdi[24]. "*Vaziyeti muhakeme ederken ve tedbir düşünürken, acı da olsa hakikati görmekten bir an geri kalmamak lazımdır. Kendimizi ve birbirimizi aldatmak için lüzum ve mecburiyet yoktur*"[25] diyen Atatürk, maceradan hoşlanmaz[26], boş hayaller peşinde koşmazdı. Döneminde izlediği dış politika bunun iyi bir örneğini oluşturur.

Hiçbir şeyi tesadüfe bırakmayarak son derece tedbirli hareket ederdi.[27] İnce bir sezgi gücüne de sahipti. Kendisini olaylara kaptırıp, olayların ardından sürüklenmek yerine, onları kendisi yönlendirmişti.[28] Nitekim sezgi gücü ve ileriyi görebilme yeteneği sayesinde, yapılan Millî Mücadele'nin, bir millî egemenlik mücadelesine ve yepyeni bir devlete doğru yol alacağını önceden görebilmiş ve Millî Mücadele sırasında buna yönelik adımlar da atmıştı.[29]

---

[22] Arıburnu, **a.g.e.,** s.43; Atatürk'ün vatan ve millet sevgisi ilgili şu örnekte açılayıcı olacaktır. Bir konuşma sırasında Fahrettin Altay kendisine: " *İngilizler bir kuvvet gönderir, her taraftan bizi sıkıştırırlarsa davranışınız ne olacaktır? Der. Atatürk gülerek. Karşı koyarız, son kalanlarımız bir tepede hayatlarına son verirler. Gelecekte, burada yatanlar vatanlarını kurtarmaya çalışanlardır, diye bir taşa sahip olabilirlerse ödülleri bu olur*" der. **Arıburnu, a.g.e.**, s.87.

[23] **Gerede'nin Anıları...**, s.249.

[24] Gökçen, **a.g.e.**, s.161–177; Kemal Arıburnu, **Atatürk ve Çevresindekiler**, Ankara, 1984, s.80.

[25] Cemal Kutay, **Atatürk'ün Son Günleri**, İstanbul, 1981, s.66.

[26] Arıburnu, **Atatürk ve...**, s.78, 159–160.

[27] İngiliz Tarihçisi Dr. Andrew Mango onun bu özelliği ile ilgili olarak şunları söyler: " ... *Mustafa Kemal son derece ihtiyatlıydı. İhtiyatlı olmasının bir nedeni de, karşısında Enver Paşa'nın ihtiyatsız, maceraperest askeri davranışlarını görmesiydi. Meşhur Sarıkamış Harekâtı haritalar üzerine çizilen ama tetkik imkânı olmayan muazzam planlar. İşte bunları görüyor. Mustafa Kemal son derece gerçekçi. Şu harekât yapılabilir mi yapılamaz mı, bunları düşünerek kararlarını veriyor. Cephede geçirdiği ayları sayacak olursak, öyle çok uzun değil. Ama muvaffak oluyor. Çanakkale'de çok muvaffak oluyor. Orada nihayet bir kesimden sorumludur ve muvaffak oluyor*" Özer Ozankaya, **Dünya Düşünürleri Gözüyle Atatürk ve Cumhuriyeti**, İstanbul, 2000, s.133; Arıburnu, **Atatürk ve...**, s.74.

[28] Bekir Tünay, "*Atatürk'ün Üstün Kişiliği*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.I, Sa.:2, s. (847–862), 1984, 1985, s.848; Fahir H. Armaoğlu, **Atatürk Diplomasisi**, Sümerbank, Özel Sayı, s.146; Arı İnan, **Tarihe Tanıklık Edenler**, İstanbul, 1997, s.252; Berthe G. Gaulıs, **Çankaya Akşamları**, Çev.: A. Gökçe Bozkurt, İstanbul, 2006, s.54; Bayur, **a.g.e**., s.341.

[29] Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk-Söylev,** 4. Baskı, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yay., C.I, Ankara, 1999, s.22.

İleri görüşlü olan Atatürk'ün[30] geleceğe dönük bir takım yargıları da doğru çıkmıştır. Örneğin Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda yenileceğini ve II. Dünya Savaşı'nın çıkacağını önceden görebilmişti.[31]

Son derece sabırlı olup,[32] zamanı gelmiş bir fırsatı kaçırmadığı gibi zamansız olan hiçbir şeyi de zorlamadı.[33] Nutuk'ta belirttiği gibi her olayı zamanı geldikçe safha safha uygulayıp, [34] birçok şeyi "*vicdanında millî sır*" olarak sakladı. [35] Şartlar olgunlaşmadıkça fikirlerini açıklamadı.[36] Ancak harekete geçme zamanı geldiğinde de bir an dahi beklemedi. Yetki kullanmaktan çekinmeyip, hızlı, kesin ve isabetli kararlar verirdi. "*Bir işi zamansız yapmak o işi akamete uğratmak olur*"[37] diyen Atatürk, Serbest Fırka'nın kurulması sırasında Fethi Okyar'la yaptıkları görüşmeler sırasında onun bir konudaki ısrarını "*ileride yapacağım şeyi bana şimdiden söyletmeyiniz*" [38] diyerek kendisini uyarır.

"*Bir ordunun kıymeti, subaylarının ve kumanda heyetinin kıymeti ile ölçülür*"[39] diyen Atatürk, kurumlardan ziyade insanın değer ve önemini kavrar, işlerin başarıya ulaşmasında kişilerin rolünü iyi takdir ederdi. Çalışmak istediği kişilerle ilgili olarak kesin bir kanaate varmadan önce onları tanımaya çalışır, [40] kimseye ayrıcalık

---

[30] Turgut Gürer, **Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer**, 3. Baskı, İstanbul, 2007, s.193; Çetin Altan, **Atatürk'ün Sosyal Görüşleri**, İstanbul, 1999, s.33; Salih Bozok, **Yaveri Atatürk'ü Anlatıyor**, Yay. Haz.: Can Dündar, İstanbul, 2001, s.52.
[31] Falih Rıfkı Atay, **Çankaya,** İstanbul, 1980, s.81; Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam**, C.3, İstanbul, 1973, s.404, 418.
[32] Gaulıs, **a.g.e.**, s.35, 53.
[33] Adnan Nur Baykal, **Yöneticiler için Yeni Bir Bakış Açısı Mustafa Kemal Atatürk'ün Liderlik Sırları**, 13. Baskı, İstanbul, 1999, s.241.
[34] Nutuk, C.I., s.20.
[35] **a.g.e**., s.22.
[36] Falih Rıfkı Atay, **Babanız Atatürk, Bayrak, Atatürkçülük Nedir? Atatürk Ne İdi?**, İstanbul, 1990, s.11.
[37] Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, C.I, 3.baskı, Ankara, 1988, s.235.
[38] Fethi Okyar, **Üç Devirde Bir Adam**, b.y.y., b.t.y., Tercüman Tarih Yay., s.457.
[39] Cahit İmer, **Atatürk'ten Seçme Sözler**, 3. Baskı, İstanbul, 1989, s.134.
[40] Kazım Özalp-Teoman Özalp, **Atatürk'ten Anılar**, Ankara, 1992, s.72–73; bu konuda Fahrettin Altay'ın anılarında şöyle bir anı yer alır: "*İran Şahı Atatürk'e dönerek, —Ordunuzun kıymet ve kudretini her suretle takdir ediyorum. Böyle bir orduya sahip olduğunuz için sizi tebrik ederim,*

göstermezdi. Yapılacak işlerde kişilerin o işe uygun olmasına dikkat ederdi. Bu nedenle de insanları iyi tanır, yeteneklerini keşfeder, kimden nasıl yararlanacağı konusunda büyük yanılgılara düşmezdi[41]

Askerin siyasetle ilgilenmesini doğru bulmaz, orduya politika girmesinden hoşlanmazdı.[42] Ali Fuat Cebesoy'un aktardığına göre; II. Meşrutiyet ilanından sonra ordunun siyasete doğrudan karışmış olması nedeniyle subaylar arasında ortaya çıkan bölünmeyi doğru bulmayarak şöyle demişti: "*Ordu muhakkak ve derhal siyasetten çekilmelidir. Aksi takdirde bir kudret olma vasfını kaybedecektir. Bu ise memleket için felaket olacaktır*".[43] Şevket Süreyya Aydemir'e göre, Atatürk, sivil idareye inanmış bir askerdi. "*Ordunun siyasete karışmasını, ordunun haysiyet ve itibarına aykırı*" kabul etmişti.[44]

Yasal olmayan, gizli işlerden hoşlanmaz, açıklıktan hoşlanırdı.[45] Her şeyin yasalardan yana yürütülmesini ister, özellikle suikastlardan nefret ederdi. "*...Marifet namussuzu öldürmek değil, namussuzluğu itibardan düşürmektir*" derdi.[46] Ayrıca angaryaya da karşı olan Atatürk "*kanunsuz olarak hiçbir vatandaşı işten alıkoyamaz, onu çalıştırmaya zorlayamazsınız. Cumhuriyet'te angarya diye bir şey yoktur*"[47] derdi.

Bütün yaşamı boyunca "*hukuk ve kanuniliğe karşı titiz bir saygı*"[48] gösteren Atatürk yargı bağımsızlığına da önem verdi. Örneğin kendisine yönelik suikast

---

dedi. Şah'ın bu takdirlerine Atatürk'ün cevabı şu oldu, - Benim en büyük şansım, değerli kumandanlara sahip olmaktır." Fahrettin Altay, **10 Yıl Savaş ve Sonrası,** İstanbul, 1970, s.463.

[41] Gürer, **a.g.e.**, s.59; Gaulıs, **a.g.e.**, s. 34; M. Rauf İnan, **Atatürk'ün Evrenselliği, Önder Kişiliği, Eğitimci Kişiliği ve Amaçları** , Ankara, 1983, s.13; Niyazi Ahmet Banoğlu, **Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk**, Üçüncü Kitap, İstanbul, 1955, s.85.

[42] Kal, **a.g.e.**, s.12.

[43] Ali Fuat Cebesoy, **Sınıf Arkadaşım Atatürk**, 2.baskı, İstanbul, 1981, s.135; Gürer, **a.g.e.**, s.121.

[44] Aydemir, **a.g.e.**, s.507.

[45] Hilmi Yücebaş, **Atatürk'ün Nükteleri-Fıkraları-Hatıraları**, 2.baskı, İstanbul, 1973, s.74.

[46] Bozdağ, **Bilinmeyen Atatürk…**, s.18–19.

[47] Arıburnu, **Atatürk ve Çevresindekiler…**, s.74.

[48] Dankwart A. Rustow, "*Devlet Kurucusu Atatürk*", **Prof. Dr. Yavuz Abadan'a Armağan**, A.Ü. SBF. Y., Ankara, 1969, s.605.

düzenlemekle suçlanan Ali Saip Ursavaş davasında hakimlere karışmadığı gibi, onların etki altında kalmalarını da istemedi.[49]

Bir diğer özelliği de özgürlükçü olması ve diktatör olmamasıdır. Bilindiği gibi çocuk yaşlarından başlayarak devamlı şahıs ve zümre saltanatı, keyfi idare ve istibdat ile mücadele etmişti. Ayrıca adının Stalin, Mussolini ve sonradan Hitlerle birlikte anılmasını istememişti.[50] Atatürk'ün ülke içinde sahip olduğu güce bakarak ona diktatör diyenler, aslında onun kişisel özelliklerini yeterince bilmeyenlerdir. Çünkü onun dürüstlüğü, yurtseverliği ve sahip olduğu görüşlerin halk nazarındaki geçerliliği onu halkının gözünde bir kahraman yapmıştı ve o da gücünü bu özelliklerinden alıyordu.[51]

Kişilik olarak "*demokrat*" , inanç bakımından "*özgürlük*" rejiminden yanaydı.[52] Demokrasiyi hiçbir zaman reddetmediği, yaşamının her döneminde özgürlükçü düşüncelerine daima sadık kaldı.[53] Ömrünü özgürlüğün koşullarını hazırlamaya adadı.[54] Ruşen Eşref (Ünaydın) ile yaptığı bir mülakatında muhalefet hakkında görüşlerini şöyle açıklamıştı: "*... Bence muhalefet hürmete değerdir. Çünkü oda bir çalışmanın ürünüdür. Fakat edilecek itirazlar makul ve mutedil ve meşru sebeplere dayanmazsa değersiz olur*".[55] Atatürk'e göre "Hürriyet olmayan bir memlekette ölüm ve izmihlâl vardır; her terakkinin ve kurtuluşun anası hürriyettir".[56] Atatürk'ün devlet ve yönetim anlayışında bağımsızlık, milli irade ve bireyin hak ve hürriyetleri söz konusudur.[57] Nitekim kendisine CHP için önerilen faşist parti tüzüğünü kabul etmedi.[58] Türkiye'de demokrasiye dönüşümü sağlayacak olan temeli oluşturmaya çalıştı.

---

[49] Arıburnu, **Atatürk ve...**, s.37–39.
[50] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Atatürk**, 5. Baskı, İstanbul, 1971, s.145; Atay, **Çankaya…**, s.521–522.
[51] Leslie Lipson, "*Atatürk: Batılı Gözüyle Aydın Bir Devrimci*", **Dünya ve Türkiye Açısından Atatürk**, Haz.: Suna Kili, Çev.: Rita Urgan, İstanbul, 1994, s.69.
[52] Falih Rıfkı Atay, **Atatürk Ne İdi?**, İstanbul, 1968, s.5–6.
[53] Bülent Daver, "*Atatürk Gerçeği*", **Sümerbank Dergisi 10 Kasım Özel Sayısı**, 1964, s.167.
[54] Atay, **Atatürk…**, s.5–6.
[55] **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, CIII., 5.baskı, 1997, s.12.
[56] **Atatürkçülük (Birinci Kitap) Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri**, İstanbul, 1984, s.181.
[57] Utkan Kocatürk, **Atatürk**, Ankara, 1987, s.90.
[58] Falih Rıfkı Atay bu anısını şöyle anlatmıştır: "*Bir Avrupa yolculuğundan dönen Recep Peker, Atatürk'e tam bir faşist parti tüzüğü taslağı vermişti. Atatürk: Peker bunu İnönü'ye okutmadan*

Ciddi[59] ve disiplinli idi. "*Disiplinsiz insan hayatta muvaffak olamaz… Olsa bile bu muvaffakiyeti devamlı olmaz*" derdi.[60] Anılardan anlaşıldığına göre, iş her şeyin önünde gelirdi, acil işler için zamana ve yere bakmaksızın hemen işlerle ilgilenirdi. Bu amaçla rahatsız edilmeye kızmazdı.[61]

Verdiği sözlerde ve yaptıklarında hep tutarlı oldu. "*Ainesi işidir kişinin, lafına bakılmaz*" sözündeki gibi söylediklerini, yaptıklarıyla gerçekleştirdi ve güvenilir bir insan oldu. Onun Hatay'ı anavatana katmak için yürüttüğü mücadele milletine verdiği sözü yerine getirme azmi açısından önemlidir. Bu özelliğini çeşitli nedenlerle yaptığı konuşmalarda da görmek mümkündür. Örneğin bu konuda şunları söylemiştir: "*Kendilerine faydalı olduğunuz, onlara müspet yolda hizmet ettiğiniz müddetçe, milletin sevgisini kazanabilirsiniz. Vaatlerinizi yerine getirmez, milletin refahına hizmet etmezseniz, bugün bizi alkışlayan bu topluluk yarın bizi yuhalar.*"[62] "*Şimdiye kadar olduğu gibi huzurunuzda yapılacak açıklamalarımı açık ve kesin olacaktır, çünkü onlar yarın size hesabının verilmesi muhakkak olan yapılacak olumlu işlerin ifadesidir.*"[63]

Makbule Atadan'ın belirttiğine göre Atatürk kadere inanırdı.[64] Ancak bu inancın bir tembellik ve beceriksizlik kaynağı haline getirilmesine de karşı çıkmıştı.[65] İnsan iradesini yok saymazdı, güçlü bir irade sahibiydi[66]. Bu nedenle, kaderci bir kişiliğe değil,[67] kendi kaderini belirlemeye istekli bir kişilik özelliğine sahiptir. Nutuk'unda belirttiği gibi herkesin ümitsizlik içerisinde, kurtuluş çareleri düşündüğü bir anda; gerçek kararın ne olacağını söylemiş, sadece işgalcilere karşı değil, geleneksel kurumlara da isyan ederek bir liderlik özelliği göstermiştir.

---

vermiş olmalı. Beylere millete diktatörlük edecekler. Kimin adına ve ne hakla? Diye öfkelenerek bir yana attı", Atay, **Atatürk…**, s.8.

[59] Sadi Irmak, **Atatürk Bir Çağın Açılışı**, İstanbul, 1984, s.16.

[60] Gökçen, **a.g.e.**, s.230.

[61] **Gerede'nin Anıları…**, s.254.

[62] Sadi Borak, **Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk**, İstanbul, 1996, s.82.

[63] Necati Çetinkaya, **Atatürk'ün Hayatı, Konuşmaları ve Yurt Gezileri**, İstanbul, 1985, s.266.

[64] Şemsi Belli, **Makbule Atadan Anlatıyor Ağabeyim Mustafa Kemal**, İstanbul, 2005, s.60.

[65] Gökçen, **a.g.e.**, s.138.

[66] Apdi İpekçi, **İnönü Atatürk'ü Anlatıyor**, İstanbul, 1981, s.35.

[67] **Nutuk**, C.I, s.14–20.

Kişisel özgürlüğüne de düşkündü.[68] Bu duygu onda adeta bir tutkuya dönüşmüştü. "*Hürriyet ve bağımsızlık benim karakterimdir. Ben milletimin ve büyük ecdadımın en kıymetli mirasından olan bağımsızlık aşkı ile yaratılmış bir adamım!*" diyen[69] Atatürk'ün bu sözlerinde onun bu özelliğini görmek mümkündür.

Son derece cesurdu, ölümden çekinmezdi.[70] Olaylardan kaçmaz, "*Savaşta yağan mermi yağmuru, o yağmurdan ürkmeyenleri ürkenlerden daha az ıslatır*"[71] der ve cesur kararlar verirdi.

İnandıklarını açıkça ifade etmekten çekinmeyen, gerçekleri hemen her ortamda dile getirebilen, medeni cesarete sahip bir kişiliği vardı. Çocukken hiç kimseden çekinmeden her şeyi herkesin yüzüne karşı söylediği gibi[72] küçük rütbeli bir subayken de kendisinden üst rütbede bulunanların yanlış davranışlarını gördüğünde, bunu yüzlerine karşı söylemekten çekinmedi.[73] Polonya'nın Türkiye'deki büyükelçiliğinin ikinci elçisi Joseph Wierusz-Kowalski, ABD elçisi Grew ile yaptığı görüşmede Atatürk'ün "*mükemmel düşüncelere sahip ve bu düşüncelerini açıkça belirtebilen büyük bir adam olduğunu ve aklının tümüyle hatasız bir şekilde çalıştığını*" söylemişti.[74] Bunun yanı sıra kendisi ile konuşulurken düşüncelerin açıkça söylenmesi ve

---

[68] Gaulıs, **a.g.e.**, s.34.
[69] Utkan Kocatürk, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, Ankara, 1999, s.404.
[70] Belli, **a.g.e.**, s. 56, 60; Gürer, **a.g.e.**, s.140.
[71] Banoğlu, Üçüncü Kitap..., s.75–76; Cahit İmer, **Atatürk'ten Seçme Sözler**, 3. Baskı, İstanbul, 1989, s.135; Atatürk'ün cesareti ile ilgili olarak Armstrong eserinde şunları yazar: "*Her zaman ateş altında dolaşıyor kendini hiç korumuyordu. Askerlerin maruz kaldığı her türlü tehlikeyi paylaştığı, etrafında yüzlerce insan öldüğü halde ona bir şey olmuyordu. Bir seferinde yeni kazılan bir siperin önünde otururken, bir İngiliz bataryası üstlerine ateş açtı. Top menzilini bulmaya çalışırken, gülleler de gittikçe yaklaşıyordu. Vurulması, matematiksel bir kesinlik arz ediyordu. Yanındakiler sipere girmesi için yalvarmaya başlamışlardı. Hayır, diye itiraz ediyordu. Sipere gizlenecek olursam, askerlerime kötü bir misal olurum. Geride siperde bulunanlar korku ve hayretle kendisini seyrederken, o sigarasını yakmış, hiçbir şey yokmuşçasına gayet sakin konuşuyordu. Düşman topçusu menzili biraz daha yaklaştırdı. Patlayan şarapnel yağmuru altında üstü başı toz içinde kaldığı halde, Mustafa Kemal'e bir şey olmamıştı.*" Armstrong, **Bozkurt**, İstanbul, 1955, s.54.
[72] Yurdakul, **a.g.e.**, s.40.
[73] Afet İnan, "*Atatürk'ün Karakter Hususiyetlerinden Birkaç Örnek ve Onun Son Günleri*", **A.Ü. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi,** VIII. Cilt 3. Sayıdan ayrıbasım, Ankara, 1950, s.340; İsmet Bozdağ, **"Nutuk Öncesi", Atatürk Konuşuyor**, 2. Basım, İstanbul, 1999, s.34–45.
[74] Grew, **a.g.e.**, s.33.

savunulmasından yanaydı.[75] Atatürk'ün bu konudaki düşünceleri aşağıdaki sözlerinde çok iyi bir şekilde vurgulanır. "*Gerçek vatandaş nerede, ne durumda, kiminle beraber bulunursa bulunsun çekinmeden konuşmalı, kafasından, vicdanından gelen sesleri söylemeli… Bütün vatandaşlar böyle serbest konuşsunlar, karşısındakilere, Devlet başkanı olsun olmasın düşündüklerini söylesinler ve Cumhurbaşkanını düşündüklerine yöneltsinler*".[76] Bu düşüncesine paralel olarak söylediği; "*Dünyada hükümet için meşru olan tek bir prensip vardır ki, o da istişareden ibarettir. Hükümet için ilk ve temel şart yalnız ve yalnız istişare etmektir'*'[77] Sözüyle de fikir alışverişine ve işbirliğine verdiği önemi yansıtır. Başkalarının düşüncelerine çok büyük bir önem veren Atatürk, "*şüphesiz, fikirlerin, itikatların başka başka olmasından şikâyet etmemek lazımdır. Çünkü bütün fikirler ve itikatlar, bir noktada birleştiği takdirde, bu hareketsizlik alametidir, ölüm işaretidir. Böyle bir hal elbette arzu edilmez. Bunun içindir ki, hakiki hürriyetler, taassupsuzluğun umumi bir haslep olmasını temenni ederler*" sözüyle bu düşüncesini belirtmişti.[78]

İnsan sevgisiyle dolu olan Atatürk, saldırgan bir savaş adamı değildi, savaşa karşıydı. Savaşı hiçbir zaman üne ulaşmayı sağlayan bir amaç olarak görmedi. Ona göre savaşlar, milletlerin hayatlarını devam ettirmek için başvurdukları bir yoldu.[79] Ayrıca gereksiz yere yapılan bir savaşı felaket olarak görürdü. Bu konudaki düşünceleri şöyleydi: "*Hiçbir vakit lüzumsuz yere kan dökmek istemedik ve istemeyiz."* [80] *"Harp, zaruri ve hayati olmalı. Hakiki kanaatim şudur; milleti harbe götürünce vicdanımda azap duymamalıyım. 'Öldüreceğiz! Diyenlere, ölmeyeceğiz! Diye harbe girebiliriz. Lakin milletin hayatı tehlikeye maruz kalmadıkça harp bir cinayettir."* [81] Ayrıca 30 Ağustostaki Başkomutanlık Meydan Muharebesinden sonra savaş alanındaki ölüleri

---

[75] K.Özalp-T.Özalp, **a.g.e.**, s.73.
[76] Arıburnu, **Atatürk ve...**, s.68.
[77] **Atatürkçülük...**, s.68.
[78] Afet İnan**, Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El yazıları**, 3. Baskı, Ankara, 1998, s.512; **Yakınlarından Hatıralar**, İstanbul, 1955, s.9.
[79] Irmak, **a.g.e.**, s.18; ayrıca bkz. Hamdi Ülkümen, **Hümanist Atatürk**, İstanbul, b.t.y., 29; Yurdakul, **a.g.e.**, s.97.
[80] Ergun Sarı, **Atatürk'le Konuşmalar**, İstanbul, 1981, s.103.
[81]Necati Çankaya, **Atatürk'ün Hayatı, Konuşmaları ve Yurt Gezileri**, İstanbul, 1985, s.191.

göstererek "*Bu manzara insanlık için bir utanç manzarasıdır. Fakat biz vatanımızı koruyoruz*", diyerek vatan savunması dışında yapılan savaşı kötülemişti. Ayrıca düşman milletlerin değerlerine de saygılı bir anlayışla, önüne serilen Yunan bayrağının üzerinden yürümeyi red ederek; "*Bir milletin istiklâlinin timsali olan bayrak çiğnenmez*" demişti.[82] "*Biz kimsenin düşmanı değiliz! Yalnız insanlığın düşmanı olanların düşmanıyız*"[83] diyen Atatürk, barışçıydı, yüksek bir insanlık ülküsüne sahipti. 21 Haziran 1935'de Gladys Baker'e verdiği demeçte şöyle diyordu: "*…Dünya vatandaşları, haset açgözlülük ve kinden uzaklaşacak şekilde terbiye edilmelidir*".[84] Bu düşüncelerine paralel olarak 1934 yılında bizzat hazırladığı nutuk da Çanakkale Savaşı sonrasında burada gömülü yabancı ölüler için şunları yazdırmıştı: "*Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar! Burada bir dost vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükûn içinde uyuyunuz. Sizler Mehmetçiklerle yan yana koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar bu topraklarda canlarını verdikten sonra artık bizim, evlatlarımız olmuşlardır*". [85] Bunların dışında 25.10.1931'de Balkan Konferansı üyelerine yaptığı bir konuşmada da şunları söyledi: "*İnsanları mesut edeceğim diye onları boğazlatmak insanlıktan uzak ve son derece üzülünecek bir sistemdir. İnsanları mesut edecek yegâne vasıta, onları birbirlerine yakınlaştırarak, onları birbirine sevdirerek, karşılıklı maddî ve manevî ihtiyaçlarını temine yarayan hareket ve enerjidir. Dünya barışı içinde insanlığın gerçek mutluluğu ancak bu yüksek ideal yolcularının çoğalması ve muvaffak olmasıyla mümkün olacaktır*".[86] Atatürk'ün tüm bu davranış ve sözleri dünyada da itibar bulmuş, Yunanistan eski başbakanlarından

---

[82] Ahmet Bekir Palazoğlu, **Atatürk Kimdir? Atatürk'ün İnsanlığı**, C.2, Ankara, 2005, s.55–57; Yücebaş, **a.g.e.**, s.65.
[83] Arıburnu, **Atatürk ve...**, s.156.
[84] Altan, **a.g.e.**, s.69.
[85] Uluğ İğdemir, **Atatürk ve Anzaklar**, Ankara, 1978, s.6.
[86] **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, C.I.-III, C.II, 5.baskı, 1997, s.306.

Eleftrios Venizelos 1934 yılında Oslo'daki Nobel Barış ödülü komitesine başvurarak Atatürk'ü aday göstermişti.[87]

Sıradan Bir İnsan Olarak Atatürk

Atatürk'ün okuma yazma ve güzel söz söylemeye olan merak ve yeteneği onun en bilinen özellikleri arasındadır. Hatıratlarına bakıldığında okumaya meraklı olduğu ve fırsat buldukça okuduğu tespit edilmektedir.[88] Arapça ve Fransızcayı iyi derece, Almancayı çeviri yapabilecek, sonradan öğrendiği İngilizceyi de anlayabilecek düzeyde biliyordu. Çok zengin bir kütüphaneye sahipti. Özel kütüphanesinde kitap sayısı 4.289'du.[89]Gazetecilik merakı olan ve zaman zaman başyazar olarak da yazılar yazan Atatürk, gazeteciliği kendisi için bir meslek olarak da düşünmüştü.[90]

Onun bir başka özelliği de kılık ve kıyafetine önem vermesiydi. Çocukluğundan itibaren giyimine özen gösteren, çok şık ve gayet temiz giyinen, saçlarını arkaya doğru tarayan Atatürk, temizlik konusunda oldukça titizdi. Sık banyo yapar ve her gün traş olurdu.[91]

Atatürk normal zamanlarda düzenli olarak sekiz, on saat uyurdu.[92] Uyurken pijama yerine gayet ince ketenden yapılmış kısa bir entari giyerdi.[93] Önemli sorunlar ve kararlar öncesinde veya muharebe günlerinde ise neredeyse hiç uyumazdı.[94]

---

[87] Venizelos, bu tarihî mektubun bazı pasajlarında şunları söylemiştir: "*Gerçeklen etnik ve siyasal sınırlarından açıkça memnun Türkiye komşularıyla tüm toprak sorunlarını çözümlemiş ve böylece Yakın Doğuda barışın temel direği olmuştur... Bu barış sonunda bu değerli katkıyı sağlayan kişi Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'dır. ... Mustafa Kemal Paşa'nın adaylığını bu onur ödülüne lâyık olarak önermekten şeref duymaktayım*". **Milliyet** 21 Mayıs 1981.

[88] Afet İnan, "*Atatürk'ün (1915–1916–1918) Hatıra Defterinden: Okuduğu kitaplar*", IX. Türk Tarih Kongresi 21–25 Eylül 1981, C.III, Ankara, 1989, s.1518–1524.

[89] Güler, S**arı Paşa...**, s.210 v.d.

[90] Turan, **a.g.e.**,s. 694.

[91] **Gerede'nin Anıları...**, s.233; Çaycı, **a.g.e**., s.471; **Kılıç Ali'nin Anıları...**, s.508; Gaulıs, **a.g.e.**, s.60. Yurdakul **a.g.e.**, s.40–41; Bozdağ, **Bilinmeyen Atatürk...**, s.83.

[92] Gürer, **a.g.e.**, s.89; **Kılıç Ali'nin Anıları…**, s.586.

[93] **Kılıç Ali'nin Anıları…**, s.586.

[94] Gürer, **a.g.e.**, s.89,345. Gökçen, **a.g.e.**.,s.84; Cemal Granda, **Atatürk'ün Uşağı**, Ankara, 20007, s.67.

Atatürk genellikle geceleri oturur, sabah güneşini görmeden yatağa girmezdi.[95] Bu alışkanlığı kendisine, Mahmut Esat Bozkurt tarafından "*sevgili yurdun gece nöbetçisi*" unvanının takılmasına neden oldu.[96] Bunların dışında uykusu oldukça hafifti.[97]

Dönemin şahitlerince verilen bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla, Atatürk şakalaşmaktan hoşlanan biriydi. Dostlarına takılmayı sever,[98] insanları alaya almadan küçük düşürmeye çalışmadan şakalar yapardı.[99] Sırası geldikçe, başından geçen hoş serüvenleri, biraz da çeşnilendirerek anlatmaktan hoşlanırdı.[100] Bunun yanı sıra nüktedan bir yanı da vardı.[101]

Atatürk, Salih Bozok'a ve bir arkadaşına yazdığı mektuplarda hayatı kısa ve boş olarak tasvir etmiştir.[102] Ona göre, bir kişinin yaşamı boyunca mutlu olması için yapması gereken şey kendisi için değil, kendisinden sonra gelecekler için çalışmak olmalıdır.[103] Bu düşüncesini şöyle ifade eder: "*Hayatta tam zevk ve saadet, ancak gelecek nesillerin şerefi, varlığı, saadeti için çalışmakta bulunabilir*." [104] Bu düşüncesinin yanı sıra Atatürk, neşe ve eğlenceyi de yaşamın bir parçası olarak görmüş "*Milletler gam ve keder bilmemelidir. Şeflerin vazifesi, hayatı neşe ve şevkle karşılamak hususunda milletlerine yol göstermektir*". demişti.[105] Kendi özel yaşamında da eğlenceyi bir motivasyon aracı olarak kullanır; ayrıca eğlence konusunda milletine örnek olmak isterdi. Okuduğu bir kitaptaki bilim adamının düşüncelerinden edindiği izlenimleri bir toplantı sırasında yanındakilerle paylaşan Atatürk bu konuda şunları

---

[95] **gös.yer.**
[96] Banoğlu, 2.kitap, s.48.
[97] Yurdakul, **a.g.e.**, s.41.
[98] Ülkümen, **a.g.e.**, s.63.
[99] **Hüsrev Gerede'nin Anıları,** s.243; Yücebaş, **a.g.e.**, s.53, 57–58, 1222, 139; Irmak, 16,19; Ağakay, **a.g.e.**, s.28–29.
[100] Ağakay, **a.g.e.**, s.16–18.
[101] K. Özalp-T. Özalp, **a.g.e.**, s.73–74.; Yücebaş, **a.g.e.**, s.139; bu konuda fazla bilgi için bkz.: İlknur Güntürkün Kalıpçı, **Esprileri İle İçimizden Biri**, Atatürk, İstanbul, 2007.
[102] Sadi, **Atatürk'ün Özel...**, s. 35-36.
[103] Yücebaş, **a.g.e.**, s.12.
[104] **gös. yer.**
[105] Yücebaş, **a.g.e.**, s.45.

söyler: "*Fert olsun, millet olsun neşeyi elden bırakmamalıdır. Neşe enerji kaynağıdır; neşesiz bir milletin yaşamaya hakkı yoktur. İşte akşamları soframa topladığım zevatla geçirdiğim tatlı saatler, ilim adamının bildirdiği gibi mesut anlarımdır. Bununla milletime örnek olmak istiyorum*"[106]

İnsanlara karşı anlayışlı ve hoşgörülü idi.[107] Yakın dostlarının kendisini eleştirmesine kızmaz, hatta teşvik ederdi.[108] Çambel'in deyimiyle "*sevdiklerinin nazını çekmek Atatürk'ün kalbinin bir ihtiyacı idi.*"[109]

Atatürk halktan kopmamıştı. Halk içinde gezmeyi, beraber gülüp, oynamayı seven bir insandı.[110] Halkla birlikte olmak, zamanı paylaşmak, doğrudan dertlerini dinlemek alışkanlıkları arasındaydı. Fırsat bulduğunda bunları yapmaktan zevk duyardı.[111] Yaşadığı sürece halk onun sevgilisi, oda halkının sevgilisi oldu. Gönülden sevdiği halkının, yaşarken kendisine karşı sevgisine şahit olmuş bir liderdi.[112] Bu özelliğiyle bağlantılı olarak Atatürk gizlilikten hoşlanmazdı. Hatta özel hayatını saklamaz[113], halkla iç içe bulunmaktan mutlu olurdu.[114] Bulunduğu yerlerde emniyet önlemleri alınmasından hiç hoşlanmazdı. Bazen etrafındaki emniyet önlemlerini kaldırtır ve "*Bu asil millet bana ne kurşun atar, ne de attırır*" derdi.[115]

1932'den ölümüne kadar Atatürk'ün yaveri olan Cevdet Tolgay'ın anlattığına göre özel hayatında güler yüzlü, neşeli, şen bir insan olan Atatürk, bazen uzun uzun kahkahalar atardı.[116] Hassas ve duygusal bir yapıya da sahip olduğu için sevdiği veya değer verdiği bir takım şeyleri kaybettiğinde ya da andığında kendini ağlamaktan

---

[106] Palazoğlu, **a.g.e.**, s.33,91; Arıburnu, **Atatürk ve...**, s.159.
[107] Yurdakul, **a.g.e.**, s. 162; Palazoğlu, **a.g.e.,** s. 182; Mehmet Ali Ağakay, **Atatürk'ten 20 Anı**, 4. Baskı, Ankara, s.9–10; Yurdakul, **a.g.e.**, s.48.
[108] Palazoğlu, **a.g.e.**, s.163
[109] Hasan Cemil Çambel, **Makaleler Hatıralar**, Ankara, 1987, s.80.
[110] Yücebaş, **a.g.e.**, s.67; Kal, **a.g.e.**, s.107.
[111] İsmet Bozdağ, **Atatürk'ün Fikir Sofrası**, 3. Basım, İstanbul, 1999, s.9–53, 143–149.
[112] Palazoğlu, **a.g.e.**, s. 230.; Kal, **a.g.e.**, s.188–189.
[113] Arıburnu, **Atatürk ve...**, s.129–138; Niyazi Banoğlu, **Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk**, İkinci Baskı, İstanbul, 1954, s.52–53; Yücebaş**, a.g.e.**, s.108–109.
[114] Bayur, **a.g.e.**, s.347.
[115] Yurdakul, **a.g.e.**, s.41.
[116] Kal, **a.g.e.**, s.107.

alıkoyamazdı.[117] Anılardan anlaşıldığı kadarıyla Atatürk, yakın gördüğü kişilerle yaptığı sohbetlerde Rumeli ağzı "çucuk" diye seslenirken; topluluk karşısında ise hem erkek hem kadını kastettiğini söylediği "*Efendiler*" tabirini kullanmıştı.[118] Konuşmalar sırasında sinirlendiğinde sağ elinin işaret parmağını büküp masaya vurur ve dişlerinin arasından "*Hadi de!*" diye bir ses çıkartırdı.[119] Ayrıca devam etmesini istemediği bir konuşmanın bitmesi için "*Başka?*" diye sorar,[120] önemli gördüğü konulara girdiği zaman "*Hımmm*" veya "*Hıı*" diye bir ses çıkarırdı.[121] Kılıç Ali'nin anlattığına göre Atatürk "*Yani*" kelimesini çok kullanırdı. Özellikle uzun açıklamalarda bulunanların sözü uzatmaması için "*yani*" diyerek asıl konuya gelmelerini isterdi. Ayrıca bazı kelimeleri kendine özgü bir telaffuzla söylerdi. Örneğin "*tabanca'ya- tapanca, kırbaç'a-kirpaç, henüz'e-henus, muhakkak'a-muhakkaka, yoğurt'a-yuğurt, sarhoş'a-sarfoş*" derdi.[122]

Güzel mısralara, edebi tartışmalara ve özellikle de müziğe tutkundu.[123] Türk halk müziğini ve Klasik Türk Sanat Müziğini[124] çok seven Atatürk, Ahmet Adnan Saygun'un ifadesine göre, özellikle kendi memleketinin türkülerini, başka bir deyişle Rumeli türkülerini beğenirdi.[125] Ayrıca Necati Turgay'ın dediğine göre de en çok üzerinde durduğu şarkı, "*mani oluyor halimi tasvire hicabım, üzme yetişir üzme firakınla harabım*" şarkısıydı.[126] Sabiha Gökçen, Makbule Atadan, Muzaffer Kılıç, Nuri

---

[117] Güler, **a.g.e.**, s.64; Cebesoy, **a.g.e.**, s. 155–156; Atatürk'ün duygulanıp gözlerinin yaşardığı veya ağladığı örnekler için bkz; Yücebaş, **a.g.e**.s.81, 159; Palazoğlu, **a.g.e.**, s.81, 190–192, 208–210, 245.
[118] Turan, **a.g.e.**, s.623.
[119] **gös.yer.**
[120] **Kılıç Ali'nin Anıları…**, s.315.
[121] Bozdağ, **Atatürk'ün Fikir…**, s.17, 78; Bozdağ, **Bilinmeyen…,** s.43.
[122] **Kılıç Ali'nin Anıları...**, s.589.
[123] Gaulıs, **a.g.e.**, s.54; Gürer, **a.g.e.**, s.249; Çambel, **a.g.e.**, s.76.
[124] Atatürk'ün sevdiği şarkılar: Cana Rakibi Handan Edersin, Nihansın Dideden Ey Mest-i Nâzım, Sevdiğim Cemalin, Ela Gözlerine Kurban Olduğum, Mani Oluyor Halimi Takrire Hicabım, Şahane Gözler Şahane, Habıgâhı Yâre Vardım Arz İçin Ahvalimi, Bade-i Vuslat İçilsin Kâse-i Fağfurdan, Kaçma Mecburundan Ey Ahu-yı Vahşi Ülfet Et, Gayrıdan Bulmam Teselli Sevgilim, Pencere Açıldı Bilal Oğlan Piştov Patladı, Alişimin Kaşları Kare, Köşküm Var Deryaya Karşı. Vardar Ovası, Havada Bulut Yok Bu Ne Dumandır. Yurdakul, **a.g.e.**, s. 49.
[125] Kal, **a.g.e.**, s. 56, 177.
[126] **a.g.e.**, s.162

Yurdakul ve Ahmet Adnan Saygun'un aktardığına göre söylenen parçalara kendisi de katılırdı.[127] Münir Nurettin, Safiye Ayla, Eftalya ve Müzeyyen Senar gibi bir takım sanatçılar, Atatürk'ün dinledikleri arasındaydı.[128] Milli mücadele hatırasından dolayı "*Dağ başını duman almış*" marşını çok severdi. Kazım Dirik'e göre bu marşı ilk kez Erzurum'a giderken söylemişti. Yine Dirik'in belirttiğine göre daha sonra bu marşı Ankara Halkevi'nde, Gaziantep gezisinde söylemiş ve söyletmiştir.[129]

Ayrıca Gaulıs'a göre güzel halılara, silahlara ve eski ciltlere de önem verirdi.[130] Atatürk'ün zevkleri arasında dans ve halk oyunları da önemli bir yer tutmaktaydı. Blanca Villalta ve Hüsrev Gerede'nin aktardığına göre dansı sever, çok hafif ve zarif dans eder, ritmi kavrardı.[131] Ayrıca yaveri Cevdet Tolgay'ın ifadesiyle kendine has figürlerde kattığı "*Harmandalını*" ve "*Zeybek*" oyununu çok severdi.[132] Fahrettin Altay'ın belirttiğine göre "*Bu oyun milletimizin erkek oyunu, kahraman oyunudur, bilmek lazım*" dediği Zeybeği çok güzel oynardı.[133]

Atatürk yemeğe düşkün değildi. Muzaffer Kılıç ve Halil Nuri Yurdakul'un verdiği bilgilere göre kahvaltı yapmaz sadece kahve ve sigara içer, öğle üzerleri bir iki dilim ekmek, peynir, ayran veya limonata alırdı.[134] Türk yemeklerini seven[135]Atatürk'ün çok sevdiği yemekler yine Kılıç, Yurdakul ve aşçıbaşı Mehmet Yücel'e göre kuru fasulye ve pilavdı. Bunu her akşam yemekte ister, bazen yatarken dahi yerdi. Bunun

---

[127] Güner, **a.g.e.**, s.249; Kal, **a.g.e.**, s.56,162.
[128] Bozdağ, **Atatürk'ün Fikir…**, s.17–178.
[129] Dirik, nedenini kesin olarak bilmemekle birlikte, Ata'nın bu marşı "*Doğa gezilerinde tekrarladığı, o dönemde az görülen öz Türkçe olduğu, içinde geleceği ilgilendiren kelime ve amaçların çok bulunduğu için*" sevdiğini belirtiyor. Arıburnu, **Atatürk ve...**, s. 45; Atatürk ise bu marşa olan düşkünlüğünü şu şekilde anlatmıştır: "*... Ben, Türk ufuklarından bir gün behemehal bir güneş doğacağına, bunun hareket ve kuvvetinin bizi ısıtacağına, bundan bize bir gün çıkacağına o kadar emindim ki, bunu adeta gözlerimle görüyordum. O şarkıyı okuyup tekrar ettirmekte maksadım Türk'ün bu güneşi doğunca muvaffak olacağına anlatmakta...*" Güner, **a.g.e.**, s. 249.
[130] Gaulıs, **a.g.e.**, s.53.
[131] Kal, **a.g.e.**, s.139–140; **Gerede'nin Anıları…**, s. 241–242.
[132] Kal, **a.g.e.**, s.108.
[133] Sorgun, **a.g.e.**, s.347.
[134] Yurdakul, **a.g.e.**, s.40.
[135] Palazoğlu, **a.g.e.**, s.265.

dışında peynirli omlet, etli bamya yemeklerini sever, meyvelerden de kavunu tercih ederdi. [136] Çocukluğunda olduğu gibi [137] tatlı olarak irmik helvasını severdi.[138]

Kahveyi çok severdi ve tiryakisiydi. Sabahları kalkar kalkmaz ilk iş olarak odasındaki divanın üzerine geçer, orada bağdaş kurarak kahve ve sigarasını içerdi.[139] Akşam yemeklerini davetlileriyle yemek, neredeyse vazgeçilmez bir alışkanlığıydı.[140]

Atatürk, arkadaşlarının belirttiğine göre gençliğinden beri tavla, briç, bilardo ve özellikle de poker oynardı.[141] Hüsrev Gerede onun kumardan hoşlanmadığını ve bunu arkadaşlarına da öğütlediğini belirtir.[142] O, kendisinin ifade ettiği gibi bu tarz oyunları, işlerden yorulmuş beyni dinlendirmek, eğlenmek ve vakit geçirmek amacıyla oynardı.[143]

Atatürk bireysel anlamda sporu sevdiği gibi milletçe spora önem verilmesine de dikkat ederdi. Bu konudaki düşüncelerini 30 Eylül 1926'da Türkiye İdman Cemiyeti ittifak kongresinde şöyle dile getirmişti: " *...bütün milletçe sporun mahiyeti, kıymeti anlaşılacak ve ona kalben muhabbet etmek, onu vatani vazife telâki etmek lazımdır...*" Birçok kişinin tanıklığına göre Atatürk'ün en çok sevdiği spor güreşti. [144] Pehlivanları takdir eder, onlarla uğraşmaktan zevk alırdı.[145] Cevat Abbas Gürer'in aktardığına göre ekseriya hafif jimnastik egzersizleri yapardı. Son yıllarında ise kürek çekmek ve yüzmek başlıca uğraştığı spor olmuştu.[146] Gürer ile aynı bilgileri veren Gökçen bunlara bir de ata binmeyi eklemiştir.[147] Tüm bunların dışında Selim Aru, Atatürk'ün denizi çok

---

[136] Yurdakul, **a.g.e.**, s.41; Palazoğlu, **a.g.e.**, s. 228 K. Özalp-T. Özalp, **a.g.e.**, s.79.
[137] Belki, **a.g.e.**, s.65.
[138] Yurdakul, **a.g.e.**, s.47; Amasya'da, Sivas'ta bir kongre toplamak için çalıştığı sırada da çok sevdiği irmik helvasını yediği Abdurrahman Rahmi Erdem'in anılarından anlaşılıyor. Palazoğlu, **a.g.e.**, s.30.
[139] **Kılıç Ali'nin Anıları**…, s.586.
[140] Belli, **a.g.e.**, s.74; Çayçı, **a.g.e.**, s. 471.
[141] Turan, **a.g.e.**, s. 634; **Gerede'nin Anıları…**, s. 244; **Kılıç Ali'nin Anıları…**, s.325.
[142] **Gerede'nin Anıları**…,s.244; K. Özalp-T. Özalp, **a.g.e.**, s.79
[143] K. Özalp-T. Özalp, **a.g.e.**, s.79.
[144] Palazoğlu, **a.g.e.**, s. 241–246; Arıburnu, **Atatürk ve...**, s. 154 K. Özalp-T. Özalp, **a.g.e.**, s.79.
[145] Gürer, **a.g.e.**, s.346.
[146] **gös.yer.**
[147] Gökçen, **a.g.e.**, s.70

sevdiğini belirtirken,[148] Cemal Granda da Fenerbahçe'ye özel bir ilgi beslediğini söylemiştir.[149]

Atatürk insan sevgisinin de bir uzantısı olarak doğayı, yeşili çok severdi. Ankara'yı yeşertmek için "*Gazi Orman Çiftliği*"ni kurdu.[150] Çiçeklerden karanfili severdi[151] Sabiha Gökçen ise karanfilin yanı sıra gül çiçeğini de sevdiğini söyler.[152] Granda'da Atatürk'ün gülkurusu rengini sevdiğini belirtir.[153] Atatürk, doğayı sevdiği gibi hayvanlara da ilgi gösterirdi. At ve kanaryanın dışında en çok sevdiği hayvan köpekti. Sofya Ateşemiliteri iken aldığı ve kendisine çok sadık olan[154] Alp ismindeki bir köpeği Çanakkale Savaşlarında da yanında bulundurmuştur.[155] Sonraları Çankaya Köşkü'nde "*Fox*" adında bir kurt köpeğini beslemişti.[156] Ancak Atatürk Makbule Hanım (Atadan)'ın belirttiğine göre, fareden çok tiksinirdi. Çocukken kız kardeşi Naciye'nin yaptığı bir şakadan etkilenmiş, fare olduğuna inandığı odada yatmaktan çekinmişti.[157]

Atatürk makam ve mevki düşkünü olmadığı gibi[158] mala ve paraya da kıymet vermezdi[159] ve tok gözlü insanlardan hoşlanırdı

---

[148] Kal, **a.g.e.**, s. 20

[149] Granda, **a.g.e.**, s. 86; Granda tarih vermemekle birlikte anılarında bu konuyu şöyle anlatır: "*Gazi Atatürk Fenerbahçe'ye beş yüz lira bağışta bulunmuştu. Atatürk Fenerbahçe'ye özel bir ilgi beslerdi. Bir konuşma sırasında Fenerbahçe'nin halka ait bir takım olduğunu duymuştum*".

[150] Gökçen, **a.g.e.**, s. 65; Palazoğlu, **a.g.e.**, s. 316–330; Turan, **a.g.e.**, s. 630; İnan, **Atatürk Hakkında…**, s. 25; Banazoğlu, 3. Kitap, s.10

[151] Kal, **a.g.e.**, s. 149; Palazoğlu, **a.g.e.**, 151; Gökçen, **a.g.e.**, s. 65

[152] Gökçen, **a.g.e.**, s. 65

[153] Granda, **a.g.e.**, s. 355

[154] Gökçen, **a.g.e.**, s. 68–70; Ülkümen, **a.g.e.**, s. 43; Banazoğlu, **a.g.e.**, 3. Kitap, s. 40; Kal, **a.g.e.**, s. 166.; Turan, **a.g.e.**, s. 628

[155] Güner, **a.g.e.**, s. 43; Makbule Hanım (Ata'dan) olayı şöyle anlatır: "*O Çanakkale harbine gitmiştir bir aralık, Bulgaristan'dan getirdiği güzel bir köpeği vardı. alp ismindeki bu köpeğini de beraberinde cepheye götürmüştü*" Belli, **a.g.e.**, s.56

[156] Bu köpek Atatürk'ü bir başka köpeği severken gördüğünde kıskanmış ve onu ısırmıştı. Bu olay üzerine gerekli testlerin yapılabilmesi için vurularak öldürülmüştü. K. Özalp-T. Özalp, **a.g.e.**, s.87

[157] Belli, **a.g.e.**, s. 29–30

[158] **Nutuk**, C.II, s.884.

[159] Bozok, **a.g.e.**, s.29; Altan, **a.g.e.**, s.65; Bu konuyla ilgili olarak ayrıca bkz.: İsmet Görgülü, **Atatürk'ün Özel Yaşamı Uydurmalar-Saldırılara Yanıtlar**, Ankara, 2003, s.106–158.

Sonuç

Kendi değerlerine yabancılaşmadan, çağdaş ve evrensel değerlerden de uzaklaşmadan sürekli gelişen dinamik bir toplum ideali ile dolu olduğu söylenebilecek olan Atatürk'ün sahip olduğu kişilik özellikleri ve yaşantısı incelendiğinde, yaşamının hemen her anının millet, devlet, vatan gibi kavramlarla dolu olduğunu iddia etmek yanlış olmaz. Bu kavramlar onun için bir temel tercih sorunu olmuş, tüm söz ve davranışlarını belirlemiştir.

Atatürk'ün kişiliğinde dikkat çeken bir diğer noktada, onun devlet adamı ve asker olarak sahip olduğu bir takım kişilik özelliklerinin özel yaşamında da görülmesidir. Özel hayatında çoğunlukla disiplinli, ciddi ve ölçülü olması bu yargıyı doğrulayacak niteliktedir. Ayrıca özel yaşamında da yine belirleyici olanın devlet ve toplum sorunları olduğunu söylemek mümkündür. Kendisini tüm benliğiyle ülkesinin sorunlarına adamış bir liderle karşı karşıya bulunulduğunu söylemek abartılı olmasa gerek. Çünkü dikkatli bir şekilde incelendiğinde özel hayatının neredeyse hiç olmadığı, özel gibi görünen bir takım faaliyetlerinde dahi yine ülkesinin sorunlarını çözmeye yönelik çalıştığı veya milletine bu yolla örnek olmaya çalıştığı tespit edilebilir. Doğaya olan tutkusu bir gerçek olan Atatürk'ün, kendi başına bir yere çekilip bu tutkusunu yaşamak yerine, bir çiftlik kurarak (AOÇ) bunu hem milletiyle paylaşması, hemde ona bu yolla yine bir hizmette bulunması, bu yargıyı doğrular nitelikte bir örnek olduğu söylenebilir. Dolayısıyla tüm yaşamı boyunca milletine her alanda rehberlik yapmaya çalışan bir lider konumunda olan Atatürk'e, başöğretmenlik unvanının da ne kadar doğru bir tespitin sonucu olarak verildiği açıkça görülmektedir.

Bunların dışında, Atatürk'ün, açıklık ve dürüstlük gibi bir takım erdemleri kişiliğinin ayrılmaz bir parçası haline getirdiği ve başkalarında da bu özellikleri aradığı söylenebilir. Nerede, nasıl davranması gerektiği konusunda bir sıkıntısı olmadığı anlaşılan Atatürk'ün, oynaması gerektiği rollerini de birbirine karıştırmadığı görülmektedir. Asker, devlet adamı, vatandaş ve dost Atatürk. Gerektiğinde sert ve ciddi, gerektiğinde ise müşfik, duygusal, samimi, hatta nüktedan.

KAYNAKÇA

Ağakay Mehmet Ali, **Atatürk'ten 20 Anı**, 4. Baskı, Ankara, b.t.y.

Altan Çetin, **Atatürk'ün Sosyal Görüşleri**, İstanbul, 1999.

Altay Fahrettin, **10 Yıl Savaş ve Sonrası,** İstanbul, 1970.

Arıburnu Kemal, **Atatürk ve Çevresindekiler**, Ankara, 1984.

....., **Atatürk'ten Anılar**, İstanbul, 1998.

Armaoğlu Fahir H., **Atatürk Diplomasisi**, Sümerbank, Özel Sayı.

Armstrong, **Bozkurt**, İstanbul, 1955.

Arslan Süleyman, "*Atatürk'ün Devlet Adamlığı Vasfi*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,**C. XII, Sa.: 34–36, s.s. (931–952), Ankara, 1996.

Askeri Yönüyle Atatürk, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara, 1981.

Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, Der. : Hulusi Turgut, İstanbul, 2005.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I.-III, 5.baskı, 1997.

Atatürkçülük (Birinci Kitap) Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, İstanbul, 1984.

Atay Falih Rıfkı, **Atatürk Ne İdi?,** İstanbul, 1968.

....., **Babanız Atatürk, Bayrak, Atatürkçülük Nedir? Atatürk Ne idi?**, İstanbul, 1990.

....., **Çankaya,** İstanbul, 1980.

Banoğlu Niyazi Ahmet, **Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk**, İkinci kitap, İstanbul, 1954.

....., **Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk**, Üçüncü Kitap, İstanbul, 1955.

....., **Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk**, İkinci Baskı, İstanbul, 1954.

Baykal Adnan Nur, **Yöneticiler için Yeni Bir Bakış Açısı Mustafa Kemal Atatürk'ün Liderlik Sırları**, 13. Baskı, İstanbul, 1999.

Bayur Hikmet, **Atatürk Hayatı ve Eseri I**, Ankara, 1990.

Belen General Fahri, **Atatürk'ün Askeri Kişiliği**, İstanbul, 1973.

Belli Şemsi, **Makbule Atadan Anlatıyor Ağabeyim Mustafa Kemal**, İstanbul, 2005.

Borak Sadi, **Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk**, İstanbul, 1996.

Bozdağ İsmet, **"Nutuk Öncesi", Atatürk Konuşuyor**, 2. Basım, İstanbul, 1999.

....., **Atatürk'ün Fikir Sofrası**, 3. Basım, İstanbul, 1999.

....., **Bilinmeyen Atatürk**, **Celal Bayar Anlatıyor**, İstanbul, 2005.

....., **Sultan Abdülhamit'in Hatıra Defteri**, 6. Basım, İstanbul, 1985.

Bozok Salih, **Yaveri Atatürk'ü Anlatıyor**, Yay. Haz.: Can Dündar, İstanbul, 2001.

Cebesoy Ali Fuat, **Sınıf Arkadaşım Atatürk**, 2.baskı, İstanbul, 1981.

Çambel Hasan Cemil, **Makaleler Hatıralar**, Ankara, 1987.

Necati Çankaya, **Atatürk'ün Hayatı, Konuşmaları ve Yurt Gezileri**, İstanbul, 1985.

Çaycı Abdurrahman, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk**, Ankara, 2002.

Çetinkaya Necati, **Atatürk'ün Hayatı, Konuşmaları ve Yurt Gezileri**, İstanbul, 1985.

Daver Bülent, "*Atatürk Gerçeği*", **Sümerbank Dergisi 10 Kasım Özel Sayısı**, 1964.

Enginsoy Cemal, "*Asker ve Dev/et Adamı Atatürk (1881–1938)*", **Belleten,** C.XLVI, Sa.:181–184, s.s. (133–143), Ankara, 1983.

Gaulıs Berthe G., **Çankaya Akşamları**, Çev.: A. Gökçe Bozkurt, İstanbul, 2006.

Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk-Söylev,** 4. Baskı, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yay., C.I. II, Ankara, 1999.

Gökçen Sabiha, Atatürk'le Bir Ömür, 3. Basım, İstanbul, 2000.

Göksel Burhan, **Atatürk'ün Soy Kütüğü Üzerine Bir Çalışma**, Ankara, 1987.

Granda Cemal, **Atatürk'ün Uşağı**, Ankara, 20007.

Grew Joseph C.**, Atatürk ve Yeni Türkiye (1927–1932),** İstanbul, 2002.

Güler Ali, **Atatürk'ün Soyu Kızıloğuzlar ve Konyarlar**, Ankara, 2005.

....., **Sarı Paşa İnsan Atatürk**, Ankara, 2006.

Gürer Turgut, **Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer**, 3. Baskı, İstanbul, 2007.

Hüsrev Gerede'nin Anıları, Haz.: Sami Önal, 3. Baskı, İstanbul, 2002.

Irmak Sadi, **Atatürk Bir Çağın Açılışı**, İstanbul, 1984.

İğdemir Uluğ, **Atatürk ve Anzaklar**, Ankara, 1978.

....., **Atatürk'ün Yaşamı**, C.I, Ankara, 1980.

İmer Cahit, **Atatürk'ten Seçme Sözler**, 3. Baskı, İstanbul, 1989.

İnan Afet, "*Atatürk'ün (1915–1916–1918) Hatıra Defterinden: Okuduğu kitaplar*", IX. Türk Tarih Kongresi 21–25 Eylül 1981, C.III, Ankara, 1989.

İnan Afet, "*Atatürk'ün Karakter Hususiyetlerinden Birkaç Örnek ve Onun Son Günleri*", **A.Ü. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi,** VIII. Cilt 3. Sayıdan ayrıbasım, Ankara, 1950.

....., **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, 4. Baskı, Ankara, 1984.

....., **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El yazıları**, 3. Baskı, Ankara, 1998.

İnan Arı, **Tarihe Tanıklık Edenler**, İstanbul, 1997.

İnan M. Rauf, **Atatürk'ün Evrenselliği, Önder Kişiliği, Eğitimci Kişiliği ve Amaçları**, Ankara, 1983.

İnönü İsmet, **Aziz Atatürk**, Ankara, 1963.

İpekçi Apdi, **İnönü Atatürk'ü Anlatıyor**, İstanbul, 1981.

Kalıpçı İlknur Güntürkün, **Esprileri İle İçimizden Biri**, Atatürk, İstanbul, 2007.

Kansu Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, C.I, 3.baskı, Ankara, 1988.

Karaosmanoğlu Yakup Kadri, **Atatürk**, 5. Baskı, İstanbul, 1971.

Kocatürk Utkan, **Atatürk**, Ankara, 1987.

....., **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, Ankara, 1999.

Kutay Cemal, **Atatürk'ün Son Günleri**, İstanbul, 1981.

Leslie Lipson, "*Atatürk: Batılı Gözüyle Aydın Bir Devrimci*", **Dünya ve Türkiye Açısından Atatürk**, Haz.: Suna Kili, Çev.: Rita Urgan, İstanbul, 1994.

Milliyet Gazetesi

Okyar Fethi, **Üç Devirde Bir Adam**, b.y.y., b.t.y., Tercüman Tarih Yay.

Ozankaya Özer, **Dünya Düşünürleri Gözüyle Atatürk ve Cumhuriyeti**, İstanbul, 2000.

Özalp Kazım - Özalp Teoman, **Atatürk'ten Anılar**, Ankara, 1992.

Palazoğlu Ahmet Bekir, **Atatürk Kimdir? Atatürk'ün İnsanlığı**, C.2, Ankara, 2005.

Rustow Dankwart A., "*Devlet Kurucusu Atatürk*", **Prof. Dr. Yavuz Abadan'a Armağan**, A.Ü. SBF. Y., Ankara, 1969.

Sarı Ergun, **Atatürk'le Konuşmalar**, İstanbul, 1981.

Sorgun Taylan, **İmparatorluktan Cumhuriyete (Fahrettin Altay Paşa Anlatıyor)**, 4. Baskı, İstanbul, 2003.

Soyak Hasan Rıza, **Atatürk'ten Hatıralar**, 2.baskı, İstanbul, 2005.

Tunaya Tarık Zafer, **Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük**, 2. Baskı, İstanbul, 1981.

Turan Şerafettin, **Mustafa Kemal Atatürk**, Ankara, 2004.

Tünay Bekir, "*Atatürk'ün Üstün Kişiliği*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.I, Sa.:2, s.s. (847–862), 1984, 1985.

Ülkümen Hamdi, **Hümanist Atatürk**, İstanbul, b.t.y.

Yakınlarından Hatıralar, İstanbul, 1955.

Yurdakul Yurdakul, **Atatürk'ten Hiç Yayınlanmamış Anılar**, 4. Baskı, İstanbul, 2006.

Yücebaş Hilmi, **Atatürk'ün Nükteleri-Fıkraları-Hatıraları**, 2.baskı, İstanbul, 1973.